

# ԿՈՒՆԱԿԱՆ

## ԻՐԱՌԻՐ

ԲԱՆԱԿԱՆ, ԱՌԱՋԻՆ, ԲԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԱՋԻՆ

Տարեկան գին կանխիկ ընդ 100  
Վեցամսեայ Կ Կ Կ 82 1/2  
Պոլսէն դուրս գալոյս Լուս  
գիրքուն փոխարին ծախքը  
առնողն վայել է Է  
Այս Լուսգիրք ամէն շաբաթ  
օրերը կը հրատարակուի Է

Իր շահին համար լուր մը հրաւ  
արարելու ուղղով պիտի վճարե  
տողն 40 փարսյ Է  
Նորաստիպ գրող ծանուցումը  
ձրի է Է  
Պոլսէն եկած նամակներուն  
փոխարին ծախքը խրկող պի  
տի վճարե Է

### ԲԱՆԱԿԱՆ

#### ՆԵՐՔԻՆ ԻՌԻՐԵՐ

ՊՕԼԻՍ 10 ՕԳՈՍՏՈՍ

Ինչ կարգի միջոցով բարձրագոյն Մէհմեդ  
Ալի փաշան երկուշաբթի իրիկուն Լսիրի ճէտիտ  
չափեալով մեկնեցաւ ասիէ Է Ըրբունի պալատի  
սենեկապետ Համիտ պէյը կառավարութեան կող  
մանէ Դ պալատ փաշային ուղղելից պիտի ըլլայ ա  
նոր մինչեւ Յէգիլատ Է Ինչպէս նախընթաց թի  
ւերովն ալ իմացուցինք յիշեալ փաշան իւր ծննդ  
դասին Քալաթ քաղաքը պիտի հանդիպի և իւր  
մանկութիւնը որ տանը մէջ անցուցեր է նէ այն  
տունը պիտի նստի Է Բայց անցած ժամանակնե  
րուն անուշ յիշատակները վայելելու համար մի  
նաւագի իւր առաջը լինելով յիշելով առաւել  
հեղուծիւն մը ստանալու համար առաջիկայ հրա  
ման իրիկեր է հոն որ ամենեւին այն տունը չի նս  
տուին և ոչ մէկ փոքրիկ փոփոխութիւն մը ըլլայ վը  
րան, այս մասին նմանեցաւ Սիկիլիայի Միսիօպի  
թագաւորին որ աղիւսագործի (թուղաճի) դու  
ւակ ըլլալուն սեղանի նստած ժամանակը արժաթ և  
ոսկի սնակներուն մէջ տեղը սեղանին վրայ հոգե  
հասարակ պնակներ ալ դնել կուտար որ անով իւր  
առաջը լինէր յիշէ ու չի հպարտանայ Է

— Թէպէտ տակաւին չգտուեցան քէօր Հիւ  
սէյին պէյին գլուխը ժողոված ասպատակները, բայց  
որովհետեւ մօտ օրերս բաւական օգնութիւն հաս  
ցուց (Օսմանեան կառավարութիւնը Լոմէր փա  
շային, ուստի կը յուսանք որ շատ չերթար այս ա  
ղբատակները իրենց արժանաւոր պատիւը կը կրեն Է

— Պէշոյուլի մեծ գերեզմանատանը մօտ շինուած  
զինուորական հիւանդանոցը հիմա զինուորական  
գործիքի գառնալուն, հոն մօտերը ուրիշ մէկ հիւան  
դանոց մը շինուելու պատրաստութիւն կայ Է

— Սեֆարդայ Վայրը պէյը մարտապետութեան  
պաշտօնէն հրաժարելու աղերսագիրը սուէր է վե  
հափառ Ըրբային, բայց կընդունին թէ չէ, յայտ  
նի չէ Է

— Մնաց երկուքին հասած գաղղիական շափեա  
ւով փարիզ գտնուող Օսմանեան զեապանին առա  
ջին խորհրդան յարգապարտութիւն Բեռլին աղայ Է  
հոնեանը դարձած իրիկը Է

— Քանի մը ամիս առաջ Թոփիսանայի ձմեռանո  
ցը թնդանօղներուն փորձը եղած ատենը մէկ երկու  
նաւ փնտսեցան երբեմն, ուստի կ'իմացանէնք որ  
փաղը կէս օրէն մինչեւ ժամը տասը թնդանօղ պիտի  
փորձուի յիշեալ ձմեռանոցը որ անոր առջեւէն նա  
ւով անցնողները դուռնան Է

— Իսթրախի փաշան Նիսիպոլիսէն Սալթիա հա  
սեր է Յուլիսի 21 ին և 23 ին պիտի մեկնի գէպ Դ  
Ընթասանգրիս Է

— Սուլթանի փոփոխութեան Գիլիպէնէն պիտի գա  
լուն Սարաչի բանայիրը երէք օրուան սկիսած է ե  
ղեր, անկէ ետք մէկ երկու ժամի չափ հեռացեր չէ  
հեռացեր խաւմ մը աւաղով ձորի մը մէջ վրան կը  
յարձակին բոլոր ձեռքի եղած բաները կը կողպե  
տեն կ'երթան Է Սէ միւսպոլեան և ոչ Սուլթանի ըն  
կերութիւնը, այս անգամին ստակ չունին եղեր փոս  
թային հետ, միայն Էջն և Հրեայ վաճառականներ  
400 հազար զուգուշ չափ ստակ ունին եղեր Է

#### ԱՐՏԱՐԻՆ ԻՌԻՐԵՐ

ԳԵՂԱՐԱՆ: Գաղղիայի քանի մը տեղեր՝ անցած  
տարուան յորենի պահուածքէն առաջ եկած սը  
ղութիւնը տակաւին տեւելով և աղքատաց նեղու  
թիւն տալով՝ այն տեղերուն քաղաքական կառա  
վարութիւնը հոգ կ'ընէ արտաքին կարգի կերպեր  
բռնելով այն խեղճերը այն նեղութիւնն ազատե  
լու Է Սէյ քաղաքին կառավարութեան ատենը՝  
տարեկան պիտոյքն եփել յանկարծական դիպուած  
ներու համար ժողոված ստակին սննտուէն 60,000  
ֆուսը առնել վըճուց. գրեթէ ատենակալները  
ամէն ալ միտաւոր ասոր հաւանութիւն տուին Է Եւ  
այս ստակը հացերուն գնոյն վրայ բաժնելով՝ ամէն  
մէկ լիպրա հացին գինը 5 սանգիմ (8 1/2 փարսյ) ին

ընդնեմք նէ՝ 12,000,000 լիպրա հաց կ'ընէ Է Եւ ո  
րովհետեւ Սէյ քաղաքը 10,000 աղքատ կը գտնե  
ր' որ այս գնով, այսինքն՝ հացին լիպրան ուրիշ  
ներուն առածէն 5 սանգիմ վար առնելու իրաւունք  
կունենան, ուստի այն աղքատները այս գնով ի  
րենց 80 օրուան համար հաց կը գտնեն Է Քաղաքա  
կան ատենը այն հաշիւն ալ ըրեր է այս օրէնքը  
գրած ատենը, որ մինչեւ 80 օր նոր յորենն ալ վա  
ճառանոցները երկը և ծախուել սկսած կ'ըլլայ. ուս  
տի 60,000 ֆուսը (255,000 զուգուշ) 10,000  
աղքատ նեղութեան ազատած կ'ըլլայ Է

Վէրսիւն քաղաքն ալ հացի գինը աղքատաց  
համար թեթեւցնելու ուրիշ ճամբայ բռնեցին Է  
Քաղաք բանուորներուն համար աժան հաց հանելու  
մտքով՝ փոխ ստակ գտնել վըճուցին, և այս ստակիս  
ալ չափը առ այժմ 6,000 ֆուսը (25,500 զուգուշ)  
կարեցին և տժան հաց առնելու արժանաւորնե  
րուն վիշտահան թուով թողաւ համար մէկ ատեն  
մը սահմանեցին, որուն ատենակալները քաղաքա  
կան կառավարութեան ատենին անգամներէն են.  
և տեղ ալ յատկացուցին Է Վի որ ուղէ նէ՝ կարող  
պիտի ըլլայ երթալու և տանցով վիշտահան առնե  
լու. օրը մարդ գլուխ մէկ ու կէս լիպրա հացի հա  
մար վիշտահան տալ վըճուցին, և այս վիշտահան  
վըճարի հացագործները ամէնքն ալ պիտի ընդու  
նին, և ասով գալոյ՝ հացին մէկ քիլօքրամին (330  
տիլէմին) 30 սանգիմ (51 փարսյ) պիտի վճարէ. ա  
ռանց ասոր գալոյ՝ 34 սանգիմ (53 փարսյի մօտ)  
պիտի վճարէ Է

Մնաց ատենի ընելը մեծ խոհեմութիւն էր, և  
ընելու չարիքներուն առաջը առնել էր Է Որ տեղ  
որ հացը գինէ աղքատներուն և բանուորներուն  
համար աժանցնելու ճամբայ մը չի հոգացին նէ՝ վը  
տանքի մէջ ինկան. ոմանց մէջ խռովութիւններ ալ  
եղան Է Մնաց խռովութիւն մը պատահեցաւ Պարլ  
տիւք քաղաքը. հացին ողորութիւնն ալ դժբաղդու  
թեամբ անանի ատեն մը եղաւ որ՝ գործարանները  
այն ատենը հասարակօրէն կը գործէին Է Ուստի քա  
ղաքապետը ամէն գործարաններուն տերերը յատ  
կապէս քաղ կանչեց. աղաչեց որ՝ անանի փոխաւ  
ուր ատեն իրենց բանուորները առանց գործոյ չի  
թողուն Է Մնաց քաղաքապետին աղաչանալը վրայ  
իրենց կողմէն այս ալ եփելուցին, որ իրենց բան  
ուորներուն առաջը եփելուցին խոստացան մին  
չեւ որ հացին գինը ինքնայ Է Սիւց առաջ այս քա  
ղաքի բանուոր հասարակութիւն մէկ պիտի խոս  
վութիւն մը հանելով ստանալու էին որ ջաղացքը  
երթան կոխեն, գոտ յորենին և աղիւքին յա  
վըտակին Է Քաղաքին պահապան զօրացը հարկ եղաւ  
զուգուշութեան համար այն տեղերէն պահապ չըլլաւ  
և ասանկով քաղաքը հանգարտեցաւ Է

Սուլթ Մարշալը՝ որ շատ տարիէ Դ վեր Վաղ  
ղից տեղութեան պատերազմական տեսանին նախա  
գահն էր, իր պաշտօնէն հրաժարուելուն աղերսա  
գիրը (խօսիքս) առաւ Է Վիկայ առաջ ալ տուած  
էր, բայց թագաւորը չէր ընդունել. այս անգամին  
ընդունել Է Եւ այս ընդունելը՝ երեսփոխաններուն  
ընտրութիւնը ըլլալէն ետքը պիտի հրատարակուի Է

Յուլիս ամսոյն կէսէն ետքը՝ Քալանայի ամէն  
երեւելի քաղաք մասնաւոր ժողովքներ եղան երես  
փոխաններ (տէրիւգէնէր) ընտրելու համար. ու  
րովհետեւ առաջիկայ ընտրուած երեսփոխանները  
փոխելուն ժամանակը եկած էր, և կառավարու  
թեան կողմէն ալ թագաւորին հրովարտալով հը  
րաման եղած էր որ ամէն քաղաք իրեն խրկելու ե  
րեսփոխանը ընտրէ մինչեւ օգոստոս. որ նոր երես  
փոխաններուն ժողովքը չիտրվի Է

Եւ որովհետեւ Փարիզը համալսարանի իմաստ  
նոց ընկերութիւնը ամէն գալուստներուն վրայ իշ  
խել և ամէն տեղի վարժարանները քննել կ'ուղե  
ին, և իրենց կողմէն վիշտահան չունեցող մարդոց  
վարժարաններուն ընդմէջ չէին տար, և այս իմաս  
տուններուն փիլիսոփայական գրութիւնը հասարա  
կութեան սիրտը կապած կը ձգէր, որպէս թէ ան  
հաւատութիւն պարունակած ըլլայ մէջը, ուստի  
հասարակութեան մեծ մասը համալսարանի իմաս  
տուններուն ոչ փիլիսոփայական գրութեանը վտաւ  
հութիւն ունէին և ոչ անոց վիշտահանով վարժա  
պետութիւն ընող մարդոց՝ իրենց տղայքը հաւա

տալ կ'ուղեին Է Սոր վրայ մեծ կակ վեճ եղաւ, որ  
ուսմունքը համալսարանի անդամներէն կախուած չու  
նենայ, ազատ ըլլայ. և այս վեճն երկար ատեն ըլ  
չեց. թէ համալսարանի իմաստուններուն կողմէն  
և թէ ուսման աղատութիւնը պաշտպանողներուն  
կողմէն շատ գրուածքներ եղան, աղվեցան, և բո  
լոր Լուրդա հրատարակուելով, մահաւանդ Վաղ  
ղիայի մէջ, հասարակութիւնը երկու կողմ՝ եղաւ.  
ոմանք ուսման աղատութիւն (լիպերդէ տ'անէնէրման)  
կ'ուղեին, և ոմանք համալսարանցիներուն պաշտ  
պան կենալով կ'ըսէին որ, պէտք է որ ամէն ուս  
մունք և ուսուցիչ՝ համալսարանի իմաստուններէն  
կախուած ունենայ Է Սանկով այն ատենները՝ ուս  
ման աղատութիւն ուղղութեան խօսքը չի քաղեց.  
որ դանդաւտ ընել սկստան, թէ այս աղատութիւն  
ուրիշ աղատութիւններուն հետ մէկ տեղ՝ 1830 ին  
չինուած նոր օրէնագրութեան մէջ խոստացուած  
է. և համալսարանցիները խաբէական կերպով  
այս խոստումներս կատարուի ոչնչացնելու ճամ  
բով ետ կը ձգեն Է

Հիմա երեսփոխան ընտրելու պատճառաւ՝ ուս  
ման աղատութիւն ուղղութեան (որ հասարակութե  
մէջ և Փարիզէ դուրս Պալատայի ուրիշ քաղաքնե  
րը և գեղերը խիստ շատ են), իրենց ընտրելու ե  
րեսփոխաններուն միտքը առաջ հասկնալ կ'ուղեին.  
և թէ որ ուսման աղատութեան կողմն է նէ՝ անի  
կայ երեսփոխան ըլլալու արժան կը դատեն. համալ  
սարանցիներուն կողմը եղողները դուրս կը մնան. և  
կ'երեւին որ՝ համալսարանցիներուն շատն ալ երես  
փոխան ընտրուելու համար իրենց բուն միտքը կը  
ծածկեն, ուսման աղատութեան կուսակից կը ջը  
լենեն զիրենք Է

Մեծ քաղաքին բնակիչ հեռմեականները իրենց  
քաղաքին երեսփոխանութեան արժանաւոր մարդ  
գրանալու համար հինգ հոգի անուանեցին, որ բո  
լորին կողմէն փոխանորդութիւն ընեն այս բանին  
վրայօք Է Մնաց մէկ տեղ գալով ուրիշ ընտրողներուն  
հետ՝ յուլիս 25 ին, ամէնքը միաբան յարմար տեսան  
որ ընտրուելուներուն կարգը մըտնէ Պ. Լոմէն Պօ  
րէ, որ իրենց քաղաքակիցն է, իմաստուն և կրօնա  
սէր մարդ. Հայերէն լեզուի ալ աղէկ հմուտ. որ  
երկար ատեն Հայաստան պարտուած և Հայաստա  
նի և Հայոց հին և նոր պատմութեան և աշխարհ  
հագրութեան վրայ քանի մը հատոր գիրքեր և մաս  
նաւոր ծառեր գրած է. և հիմա կոստանդնուպո  
լիս կը կենայ Է Մեծքիցիները ասոր երեսփոխան ընտ  
րվելուն համար մէկ չըմբերական թուղթ մը հա  
նեցին. որուն մէջ այս իմաստուն երեսելի անձինս  
արժանաւոր գովութիւնը ընելէն ետքը ամէնքն ալ  
կը յորդորեն՝ որ ընտրութեան վիճակ ձգած ատեն  
նին ասոր անուանը վիճակ ձգեն. որովհետեւ թէ  
ուսման և թէ կրօնից և կրօնական ընկերութեանց  
աղատութեան մեծ պաշտպան ըլլալը իրեն գրած  
գիրքերէն յայտնի հասկըցուած է կ'ըսեն. և այս ե  
րեք տեսակ աղատութիւնն է որ նոր ընտրուելու  
երեսփոխանները խօսք պիտի տան պաշտպանելու.  
Պ. Լոմէն Պօրէ՝ Փարիզ և ուրիշ տեղեր գտնուած  
քանի մը երեսելի գիտնական ընկերութիւններուն  
անդամ ըլլալէն դատ Պապոսոյ լեգէիմի ասպիթ (չփա  
լիէ տըլա լեգիօն տ'օնէօ) ալ անուանած է Վաղ  
ղից թագաւորէն, 1843 թուին Է

Միս Եօթներորդ անգամն է՝ որ Պալատայի  
ընկերացի Սէի Պիլիք վեհապետ թագաւորին կէ  
նացը գէժ թշնամութիւն կ'ընեն Է Բայց այս Եօթ  
ներորդ անգամիս եղածին պատմութիւնը քիչ մը  
մէկալներէն աւելի հետաքրքրական է. որովհետեւ  
ուրիշ անգամ թագաւորին վրայ հրացան (թիւֆէնկ)  
պարսպոյններուն միտքը թագաւորը մեռցնել է ե  
ղեր. հիմակուանին գիտաւորութիւնը ուրիշ բան  
է. թագաւորը մեռցնելէ. ինչպէս որ պատմու  
թեան կարգէն կը հասկըցուի Է

Յուլիսի 29 երորդ օրը՝ գաղղիացեաց թագաւո  
րութեան վերջին կարգադրութեանը տարեդարձը  
ըլլալով, որ եղաւ 1830 ին Յուլիսի վերջին օրերը,  
Փարիզը մէջ մեծ հանգէս կ'ըլլայ. և ղեօսանաց  
ամէն տեղերը անթիւ անհամար բաղնիքներ և  
լեցուին Է Միս անգամիս՝ Յուլիս 29 (17) չորեք  
շաբթի կէս օրէն ետքը ժամ Եօթն ու կէսին (ժամ  
1), թագաւորը իր բոլոր ընտանեօքը Վիլլալի

պարտեզը կ'երթայ, որ այն տեղ պատրաստուած երաժիշտներուն նուագարանները մտիկ ընէ։ Գնաց, ժամայցայցին հովանոցը (բեռնիկ) ելաւ և հասարակութիւնը ծախ դարձնելով կ'ըսէ՝ արեւոյ կանչը սկսան։ Այն միջոցին հրաշքերի ձայն մը ելաւ. մէկ մարդ մը երկու ձեռքը մէկ մէկ ատրճանակ (փխչուով) բռնունելով՝ երկուքը մէկէն դէպ ի թագաւորը շնորհեց նետեց։

Այն բաղմունքէն մէջէն ոչ փախչիլ հնար էր ասիկայ ընող մարդուն, և ոչ ալ բոլոր ուրանալ. շուտ մը զինուորները բռնեցին այս մարդս։ Այսու ժրտական գործիքներուն ձայնը այս միջոցին քիչ մը կրորեցաւ, բայց թագաւորին հրամանաւը նորէն սկսաւ։ Գործուն հարցիտը ընելով հետեւեալ տեղեկութիւններս առին։

Այս անունն է եղեր Հանրի Կարօյ. տարիքը յիսուն և մէկ, արուեստը՝ յղիշալ պողպատէ (ձիւլայ չէլիկէ) բաներ կը շինէ եղեր, և բնակարանը՝ Փարիզու 1 խմբ ըստած թաղին 8 թաւով տունը։ Այսից տան և ութն տարի առաջ կարգւում ըլլալով՝ կինը դէշ է եղեր, ուստի ինքն ալ կնոյմէն դատուեր է. և կինը անցած տարի մեռեր է։ Արեւմտեան դատուէնէն ետքը մշտմշտաբար իր վրան թունթուն ինքնը վրան մնացեր է. և այս մտաբեր իր առուտունը գործերը ձայնորդ երթալով, և ինքն ալ պարտական ինչալով՝ մէկ հարուստ կին մը առնել ուղեր է ալ նէ՝ արդէն պատահեր է. և որովհետեւ յոյսը այս կնոյն վրայ դրած էր որ ասոր դուրամով իր արարքերը գոյց և բանը կարգին դնէ, երբ որ այս բանն չի յաջողի նէ՝ ինքը բոլորովն խեղճը կը կորսնցնէ. միայն կը գնէ որ ինքը զինքը բռնապանէ. բանի մի անգամ փորձ կ'ընէ. ձեռքը առաջ չէր թար։ Կը մտածէ որ մէկը մեռցնէ. որպէս զի զինքն ալ մեռցնեն. բայց մարդասիրտութեան մեղքըն ալ իր աչքին անձնատարութեան մեծ կ'երեւէ։ Ինչից թող չի տար։ Արեւմտեան անանկ յանցանք մը կը փնտրուէ՝ որ անով մարդու վրաս չի դրուելով ինքն օրինակ մահապարտ ըլլայ։

Այս գիտաւորութեամբ օրինաց գիրքը ձեռք կ'առնէ, յանկին մէջ մահապարտութեան արժանի սեպուած յանցանքները աչքէ անցնելով՝ գրուած կը գրանէ որ, թէ որ մէկը թագաւորին դէմը զէնք գործածէ, թէ և թագաւորին կենացը վրաս մը չի հասնի ալ նէ՝ թագաւորին կենացը թշնամութիւն ընողը մահապարտ է։ Այս վրայ իր փնտրութեամբ գտածի պէս գիրքը կը գոյց. և միայն կը գնէ որ այս անձնատար յանցանքով մահապարտ ըլլայ սպաննուի. և այն հանգիստին մէջ երկու ատրճանակ մէկէն կը պարպէ դէպ ի թագաւորը շնորհելով. որ անհնար էր այն կերպով մարդ նշան առնել։ Այսից զատ՝ օրագիրը կ'ըսէ որ՝ մարդը բռնուելէն ետքը այս բանը եղած տեղը կ'ապարտեայ գնտակ (խուռ շին) փնտրուելու մարդ գնաց. և թէպէտ խուռը (խուռ տիւփիւն) գտան, բայց որքան փնտրուելին նէ՝ գնտակ չի կրցան գտնել։

Այս տեղեկութիւնը բռնուող մարդուն իր պատմութիւններէն է. և ուրիշներն ալ վկայութիւն տուեր են, որ այս մարդը քաղաքականութեան վերաբերեալ բաները բնաւ հոգ չընէր և օրագիր ալ խիստ քիչ անգամ կը կարդայ եղեր. և երբ մէկ օրագրին մէջ ըրծողին պատմութիւնը կարդացեր է, որ տարիքի մէջ թագաւորին վրայ հրացան պարպեց և բռնուեցաւ, դէշ անակաւներ տալով ըրծողին ըսեր է. ինչպէս մարդու ձեռք առաջ կ'երթայ թագաւոր մը սպաննելու։

ԱՆԳՂԻԱ։ Դուրսէն Անգղիա ցորեն և ուրիշ հնամենիներ մանելու աղատութիւնը անգղիացւոյ շատ մեծ ուրախութեան պատճառ եղաւ. և տեղ տեղ խորհրդաւոր գործաշիններ անկելով և հասարակաց օճեր կատարելով ամէն մարդ իրեն արտին խնդրութիւնը կը յայտնէր։ Թնդանութիւնը կը նետէին. քաղաքին մեծամեծ գանդակները կը դարձնէին. մահաւանդ Կորբորդ, Օլորն — Կոլ, Սօլուալ, Սօլուալ, Սօլուալ, Սօլուալ և Սօլուալ քաղաքները։ Այս օրինակով ինչեք հայտնէ քաղաքը գործաշիններ շինեցին. վրանին խոշոր գործ գրեցին, ապա առեւտրական ընդ համարէն աշխարհի. և այս գործաշին բարձր քաղաքին մէջ պարտուցուցին։ Այս ստիպել մը իրեն խանութին առաջը գործաշին մը անկեր և վրան գրէր էր. մշակութեամբ և շուրջ այս քիչ չի կարող ստիպել։ Ուրիշ տեղ մըն ալ մէկ փառաւոր գերեզման մը ձեւացուցեր, և վրան գրէր էին. մշակութեամբ ինչեք մեռաւ. անոնք մնաց։ Գրեթէ ամէն քաղաքի մէջ ասանկ ուրախութեան նշաններ յղուցին. առաւելագոյն բանուոր մարդիկը։ Քառնի մը գործարաններու տէրերը ալ իրենց բանուորներուն խնջոյք (զնաֆէթ) ըրին։

1 Անգլիական լուստը այն է՝ որ մէկ մարդ մը մէկ տեսակ մը ինչք ամէն ալ ինքը ծախու կ'առնէ, և ետքը իր ուղած գնով կը ծախէ։ Տաճիկներ կ'ըսեն եւթ ինչ։

ՄԱԼԹԱ։ Այս կողմին նաւահանգստին ու քաւաւորեայ արդեւանային (քաւահանգստին) մէջ տեղ տեղ տալուամբ քաղաքի կրտսէն վերջնէն. որով խանդ — Կոլմ բերդը մէկ զատ առանձին շինուածք մը կ'ըլլայ. և ետքը այս բերդը կողմին հետ շարժական կամուրջով մը պիտի միացնեն. որ դիշերները կամուրջը կը վերնայ, և կողմէն բերդը չէր թրջիլ։ Կողմին ամրութիւնները երկրորդեւր վրայ են. և երբ որ յիշեալ ապառաժն ալ վառօթով նետելով վերջնէն նէ՝ կողմն բոլորովն անառիկ կ'ըլլայ։ Այս քաղաքը ջուր բերելու համար շինուած երկաթ խողովակները շատ առաջ դրացած են. և այս խողովակներուն մէկ ծայրը Սանդ — Կոլմ բերդին ստանիճներուն մէջն է։ 4000 հոգի սրղմելու չափ բաւական տեղ պիտի ըլլայ հոն. անանկ որ թէ որ պէտք ըլլայ նէ՝ թէ անգղիացի և թէ օտարական մարդիկ կարող պիտի ըլլան այն տեղը իրենց ապաւնութիւնը գրտնելու։ Գետնի տակէ ալ ճամբայ պիտի շինուի պէտք եղած պաշարները բերդը կրելու համար. և կողմին մէջի մարդիկն ալ երբոր հարկը ստիպէ նէ, այն ճամբով կ'ըլլեն դուրս ելլելու կարող պիտի ըլլան։

ՊԱՏԻ։ Գերմանիայի դաշնակից արքայ գրտութիւններուն մէջն է։ Այս տեղը կառավարութեան երեսփոխաններուն (տէրիւզներուն) ատենը հիմա այն աղանդաւորայ վրայք կը պարտալի՝ որ Ռօնէի կամ Ռօնի անուն քահանային հետեւեցան. և իրենց ժողովմանը գերմանական կառուցի կամ ընդհանուր էկէլէի անուն գրին։ Այս բանին վրայք այս ատենին եղած առաջարկութիւնները ասուք են։

1. Ռօնիին հետեւողներուն ներքէ՝ որ վերին գերմանական կառուցի անուանեն. որովհետեւ ասանց ասանկ անուն ունենալը մարդու վրաս չունի. և այս անունն իրենք ընտրէր են։

2. Երկրորդը իրաւունք ունենալին ճանչցով։

3. Ճառ խօսելու և քարոզելու համար ուրիշ կըրօնական ընկերութիւններուն տրուած անասհման աղատութիւնը ասանց ալ տրուի։

4. Իրաւունք տրուի անոնց, որ իրենց մասնաւոր կրօնական արարքութեանը համեմատ պաշտաման եղանակ մըն ալ իրենց յատկացունելու վրայք խորհելու կարող ըլլան։

5. Մարդ թող դէմ չի կենայ, երբ որ իրենց ժողովրդան շինելու համար իրենց ուղածին պէս տեղ ծախու առնել կամը ընեն. և երբ որ իրենց եկեղեցական կանոնին համեմատ իրենց կրօնքն դուրս եղած մարդիկը իրենց ժողովարանը ընդունելու ըլլան։

6. Իրաւունք ունենան ուրիշ կրօնքէ եղողներուն ալ իրենց կրօնքը սորվեցնելու. ուրիշ կրօնքներու վարդապետութեանց դէմ ալ գրելու. բայց միշտ օրէնքին պատու իրած սահմաններէն դուրս չըլլելով։

7. Տեղ տեղ պարտաւոր քարոզչներուն և անոնց քարոզութեանը դէմ անանկ օրէնք մը չի գրուի, որ ուրիշ կրօնքներու պաշտօնեայներու համար աւանակ օրէնք գրուած չէ։

8. Պատէի մեծ գրտութեան երկիրները գտնուող եկեղեցիներուն վրայք եղած օրէնքներուն նորոգութիւն մը ըլլաւ. բայց մինչեւ որ ասիկայ ըլլայ նէ՝ այլ և այլ կրօնից հետեւողներուն վիճակին համար բռնութիւն կարգը կառավարութեան խորհրդաւոր նախարարներուն գրած կանոններէն աւելի նը պատուաւոր ըլլալու է։

9. Գերմանական կառուցի էկէլէի անգամները հաւատարմաց պաշտօններուն ամէնուն ալ առնուին. և յայտնի կերպով ամէն մարդու իմացում տրուի՝ որ հաւատքի և կրօնքի մէջ եղած փոփոխութիւններու պատճառաւ մէկ մարդու մը ունեցած քաղաքական իրաւունքն ալ չի փոխուի։

10. Այս ճանչցով՝ որ ասանկները մէկ ուրիշ եկեղեցւոյ անդամ ըլլալով իրենց քաղաքացիութեան իրաւունքներն չեն կորսնցնելու. ուստի քաղաքական պաշտօնի մարդ ընտրողներուն կարգն ալ կրնան անցնիլ, և իրենց մէջէն ալ ասանկ պաշտօններու գնելու համար մարդ կրնայ ընտրուիլ, ինչպէս որ կառավարութեան անուններուն 47 յօդուածին մէջ, և պաշտօնատարայ ընտրութեան կանոններուն 65 յօդուածին մէջ գրուած է։

Այս պատմող օրագիրը կ'ըսէ թէ, «Կերեւի որ այս առաջարկութիւններու պատճառաւ շատ վեճ պիտի ըլլայ»։ Քանի թէպէտ Լաւուրայի ամէն երկիր կրօնից աղատութիւն կայ, բայց մէկ երկիր մը այնպէս մէկ կրօնք մը երեւան ելլայ՝ որ առաջ չի կար, մէկէն ի մէկ այն կրօնքը այն աղատութիւնը չի կրնար վայելել։

ԲՐՈՒՍԻԱ։ Այս տերութիւնն Անգղիայի հետ մէկ նոր դաշնակցութիւն մը ըրաւ. որով իրարու խօսք կուտան, որ մէկին հրատարակած թէ գիրքը և թէ արուեստի վերաբերեալ գործերը մէկալը չի

շինէ։ Քանի հնարուած տեղը սուղ երկրով սուղ կը ծախուի, որովհետեւ շինողքէն զատ հնարողին ծախքն ալ մէջէն պիտի ելլէ. ուրիշ տեղ անոր նը մանր շինուի նէ՝ հնարողի ծախք պէտք չըլլալով աւանակէ. և ասիկայ մեծ անխառնութեւ պատճառ կ'ըլլայ, և բան հնարող մարդոց ալ շահը կորսնցնելով ձեռքերնին կը կարուի. հատարակութիւնը շատ օգտակար բաներէն ետ կը մնան։ Այս դաշնագրութեան մէջ անանկ խօսք կը արուի որ՝ թէ գիրք մը շարադրող կամ թարգմանող, թէ բանաստեղծ, և թէ ինչ և իցէ հեղինակ, իրեն շինած գիրքը որ տեղ տրուի նէ՝ իրեն հեղինակութեան իրաւունքը այն տպագրիչէն առնէ, ինչպէս որ իր երկրին տը պագրիչէն կ'առնէր։ Այս ասոր վրայ ասանկ գիրքեր և մեքենայով կամ քարի վրայ տրուած պատկերներ կամ գործիքներ մէկ դաւառէ և թագաւորութեան մէջ կայը անցած տունը տալու մարքն ալ թէթեւցուցին. որով նորանոր բան հնարութեան և գիւրաւ ծախքներուն ճամբա բացուեցաւ։ Այս դաշնագրութեան գործադրութիւնը առաջիկայ սեպտեմբերի մէկէն պիտի սկսի. երկու կողմէն ալ իշխաւորութիւն պիտի ունենան այս պայմաններու վերջը ներքէ. միայն այս դաշնագրով՝ որ վեց ամիս առաջէն խնայուած տրուի։ Ինչպէս ինչպէս շարունակ այս դաշնագրութիւնն տեւէ նէ՝ անկէց ետքը այս իշխանութիւնն ալ պիտի վերնայ. երկու կողմն ալ կարող պիտի չըլլան պայմանը ալքելու։

ԻԴԱԼԻԱ։ Հռոմայու սրբազան Պապին քաղաքական իշխանութեանը տակը գտնուած երկիրներէն մէկ քանին, մանաւանդ Ռօմանոս գաւառը, ապտամբներ ելած էին, որ քահանայապետական կառավարութեան գոհ չէին։ Այսից առաջ հանգուցեալ Պապը Ժ.Ս. քահանայապետը ասանց ապտամբութիւնը զուգը՝ և խառնաբարայ գլուխ եղողներէն քանի մը հոգի բանալը գրէր էր։ Այս փախճանած օրերը նորէն մէկ ապտամբութեւ շարժում մը եղաւ հոն, և կառավարութեանը հարկ եղած նորէն խահմութեամբ խառնութեան բանեցը ներքէ։ Քանի որ հիմաւորան սրբազան Պապը Պիոս Թ. այս իշխանութեան հասաւ նէ՝ յանցանքները կը վախճային որ իրենց արժանաւոր պատիժը կը գտնեն, բայց սրբազան Պապն ալ կը խորհէր որ ընդհանրապէս ամէնուն մէկէն յանցանքը ներքէ. գիտնալով որ՝ անուշութեամբ աւելի կը շահիլ հատարակութիւնը, բանթէ խառնութեամբ։ Այս թէպէտ մէկ քանի անգամ կարգինալայ ժողովքին մէջ առաջը պիտի, բայց կարգինալները ամէնքը միաբան հաւատութիւն չիտալուան համար ուշացաւ. վերջապէս յուլիս 18 ին՝ սրբազան Պապը անոնց ամէնուն ընդհանուր թողութեան թուղթը հրատարակեց և Հռոմայ քաղաքին պատերը փակցնելու տուաւ. որուն մէջ հետեւեալ վեց յօդուածները գրուած էին։

1. Քաղաքական յանցանքի համար պատժող տեղ գրոված յանցանքներուն՝ ասկէց ետքը քաղաքական պատիժներ կը շնորհուի և թող կը արուի. բայց աւանք ալ իրենց պատուոյն վրայ խօսք տալու են որ այս գիտութիւնն գէշ չի բանեցնեն. ամէն կերպով հաւատարիմ հպատակ եղողներուն պարտականութիւնը կատարեն։

2. Այն յանցանքի համար տեղութեան սահմանէ դուրս քարոզութեան ալ այս թուղթն հրատարակուելէն մինչեւ մէկ տարի կարող պիտի ըլլան իրենց երկիրը գաւառաւոր. բայց առաջիկայ վերջը գլուխ խառնութեան իրենց գրով պիտի խորհեն իրենց երկրին կառավարչին կամ կուսակալին. և իրենց երկիրը գաւառաւոր փախալներին պիտի խնայեն։

3. Տերութեան գէմ ապտամբներուն համար քաղաքական իշխանութեան հանձնուած մարդոց կարգէն դուրս ձգւածներուն ալ կը ներքէ որ ասկէց ետքը նոյն խառնութեան ընեն նէ՝ իշխանութեան հանձնուած կարող ըլլան։ Այս օրն որ իշխանութիւնը ի գործ դնելը արդեւուած է նէ՝ այն արդեւն ալ անկէց կը վերցնեն։

4. Այն դատերն ալ որ քաղաքական յանցանք վրայք ըլլալու սկսած են և տակաւին լամիցած չեն, հրաման կուտամ որ սուր հասած են նէ հոն մնան. ասկէց ետքը անոնց խօսքը չըլլայ. բայց եթէ երբ որ իրենց յանցանքը բռնութեամբ իրեն անմեղ ըլլալը հասկըցնելու համար Պապին շարունակուիլը ուղէնէ՝ այն դատը շարունակուի. մէկալները իրեն անպարտ տեղերնին խորհուին։

5. Այս ըսածներս այն եկեղեցականներուն կամ զինուորական ստորախմբի մեծերուն կամ կառավարութեան գործակալներուն համար չեն, որ կամ գաղտնաբարտուած են, կամ փախտական, կամ տալ կաւին գաղտնիկն կը տեսնուին։ Այնց ամէն մէկուն ըլլալը որոշելու մեղք կը յատկացնեն։

6. Քաղաքական յանցանքներու համար քրջութեան կամ փախտանքները թէ որ ասկէց զատ ուրիշ յանցանքներ ունին նէ՝ անոնց միայն քաղաքական



